

Rejhan Parišan i Muhammed Ali Abadi
S perzijskog preveo Amar Imamović

Razumijevanje koncepta sakralne umjetnosti i načela vrednovanja sakralnih umjetničkih djela¹

UDK 7.033

Sažetak

Od početka ljudske povijesti umjetnost je bila sredstvo materijalne manifestacije vjerovanja. Stoga, najočiglednije mjesto manifestacije duhovnosti i uzvišenog čovjekovog identiteta koji proizlazi iz vjere može se tražiti u skrivenim slojevima umjetnosti. Osnovno pitanje ovdje je koje umjetničko djelo se može smatrati zbiljskim mjestom očitovanja duhovnosti i svetosti, a zatim i pitanje po kojim se načelima takva djela mogu vrednovati, to jest na osnovu čega se jedno djelo može smatrati uspješnijim od drugog. Prvi dio ovog rada posvećen je općoj analizi umjetnosti koje su u korelaciji s vjerom, te, s obzirom na metodu dokumentiranog istraživanja biblioteke, predložena je – na osnovu izdvojene zajedničke vrsne razlike (u logici ono po čemu se jedan pojam razlikuje od drugih koji potpadaju pod isti najbliži rodni pojam. op. prev.) svih definicija – definicija najvrednije sakralne umjetnosti koja je u korelaciji s vjerom. U nastavku rada kratko su pojašnjeni utjecajni faktori u ovoj umjetnosti, kakvi su položaj umjetnika kao stvaraoca djela (ili kao posrednika u stvaranju) te proces uobličavanja djela. U konačnici, analizirana je uloga, a zatim i krajnji ciljevi i stvaralački akt sakralne umjetnosti u shvaćanjima mislioca. S obzirom na to da se vrijednost nečega može sagledati na osnovu njegove uspješnosti u ostvarivanju ciljeva, ponuđen je okvir u pet tabela koje pokazuju ciljeve sakralne umjetnosti koji mogu biti mjerilo položaja i vrijednosti sakralnog umjetničkog djela u ovom području.

Ključne riječi: vjerska umjetnost, sakralna umjetnost, tradicionalna umjetnosti, duhovna umjetnost.

¹ Rad je bio predstavljen na Međunarodnoj konferenciji "Filozofija savremene vjere", 2013, u organizaciji Asocijacije za filozofiju religije Irana.

1. Uvod

Odnos vjere i religije bio je predmetom brojnih istraživanja u kojima je ponuđen širok spektar definicija vjerske umjetnosti, sakralne umjetnosti i pojmova iz ovog područja. S jedne strane, mislioci su ponudili vrijedne rasprave u području znanosti, filozofije i umjetnosti, od kojih svaka zaslužuje posebnu pažnju i analizu. S druge strane, pak, predočena su brojna istraživanja te širok spektar pojmova i definicija, pa je moguće da istraživača odvedu na krivi put. Istovremeno, prvo pitanje koje se nameće jest pitanje za koje djelo se može smatrati da pripada području najvrednije umjetnosti (sakralne umjetnosti) koja je u korelaciji s vjerom. Drugo pitanje se odnosi na ulogu ove umjetnosti, a ono glasi: koje djelo iz ovog područja se može smatrati uspješnim? Drugim riječima, je li moguće uspoređivati vrijednosti ovih djela. Tema ovog rada je otkrivanje načela na osnovu kojih se može odrediti relativna vrijednost djela iz ovog područja a prema njihovoj uspješnosti u ostvarenju pretpostavljenih ciljeva. Naravno, prvo treba analizirati i pojasniti pojam sakralne umjetnosti kao najvrednije umjetnosti koja je u korelaciji s vjerom.

Vjera kao jedan od historijskih temelja čovječanstva predstavlja zbir vjerovanja i načina življenja. Ustvari, čovjek nikad nije mogao živjeti bez vjere.² Na drugoj strani, umjetnost se ne može smatrati čistom apstrakcijom. Zapravo, ona je zbilja koja se očituje u svim aspektima života. Ljudski život je potpuno isprepleten umjetnošću.³ Od početka ljudske povijesti umjetnost je bila sredstvo materijalnog očitovanja vjerovanja. Ako pogledamo historiju umjetnosti, vidjet ćemo da je kod većine umjetničkih djela kroz različite periode prisutan vjerski sadržaj. Aštarof kaže da su religije i umjetnička djela kao njihov rezultat stalno isprepleteni i

da je shvaćanje svakog od njih uvjetovano shvaćanjem onog drugog.⁴

Danas kad se oslanjanje na vjerske i ontološke osnove smatra besmislenim, uzvišeni čovjek se nesvjesno pretvorio u bezvrijedno i materijalno biće, a uzvišeni duh umjetnosti pretočio u izvanjsku i materijalističku boju. Zanimarivanje osnovne ljudske potrebe za duhovnošću i vjerovanjem učinilo je savremenu umjetnost praznom od suštine, ljepote i savršenosti.⁵ U zbilji, kategoriju umjetnosti ne treba posmatrati odvojeno od vjere. Vjerska umjetnost ima dublje korijene da bi se mogla predstaviti kao nevjerska umjetnost. Istina je da je uzvišena umjetnost odgovor na osnovno pitanje odnosa čovjeka s Bogom, Iskhodištem egzistencije. Uloga umjetnosti jest miješanje s duhom egzistencije radi shvaćanja slasti sjedinjenja. Zbog toga umjetnost zaslužuje veliku pažnju.⁶

2. Metodologija istraživanja

Nakon što smo objasnili važnost umjetnosti i vjere u ljudskom životu, pojašnjen je odnos ovog dvoga. Pojmovi predočeni od istraživača bit će podvrgnuti analizi, a prikupljena stajališta će se deskriptivnom metodom klasificirati, odnosno pomoću njih će se koncipirati definicije. I na kraju, s predočavanjem dimenzija najvrednije umjetnosti koja je u korelaciji s vjerom u pogledu eksperata, ciljeva i njihove funkcije izvedenih pomoću prethodnih istraživanja, bit će predstavljena načela vrednovanja umjetničkih djela.

3. Vjera i umjetnost

Vjera i, na nižem položaju, umjetnost nisu opisive, pa posmatraču predočavaju specifičnost uzvišenosti i njezina spuštenog oblika. Ovo dvoje je toliko blisko jedno drugom da je moguće da se iskustvo umjetničke estetike upotrijebi za poticanje vjerskog iskustva. Platon

² Asadi, 1385, str. 63.

³ Aw'ani, 1375, str. 12.

⁴ Rāmin, 1387, str. 23.

⁵ Sādeqī, 1389, str. 3.

⁶ Mazāheri, 1382, str. 102-103.

je smatrao da kad se apsolutna ljepota kao krajnji cilj pretoči u iskustvo, tad dolazi do ujedinjenja s Bogom.⁷

Perenijalisti umjetnost smatraju racionalnom vrlinom i vjeruju da na osnovu svete znanosti ona poprima uređeni oblik, a bez toga umjetnost nema nikakva razloga za svoje postojanje. Također, Suhrawardi umjetnosti i znanje smatra svjetlostima viših svjetova.⁸ Ali Šerijati smatra da je umjetnost epifanija duha i da ono što postoji nju ne zasićuje i egzistenciju spram sebe vidi malom. Drugim riječima, duh umjetnosti je uzvišena žed.⁹

Prema mišljenju Naqizādea (1382), vjera svoj specifični utjecaj objelodanjuje umjetnosti i svojim načelima i vrijednostima preuzima obavezu upućivanja i vođenja umjetnosti, jer umjetnost dolazi iz onih sfera koje čovjek koristi da bi pojasnio svoje ideale, ali i iz sfera na putu dosezanja tih ideala. Općenito gledano, vjera ima odnos s umjetnošću i koristi se njome, ona umjetnosti daruje bogatstvo i ima ulogu u njenom usavršavanju. Zauzvrat, i umjetnost se također okorištava njezinim duhovim sadržajem. On odnos vjere i umjetnosti vidi kao odnos forme i duha.¹⁰ Prema njegovom mišljenju, kad god arhitektura za svoju osnovu ima vjeru, ona čovjeka potiče na posmatranje vizije. Ustvari, vjera može biti faktor napretka i uzdizanja, a umjetnost može vrijednosti i duhovna načela vjere predstaviti na prikladan način. Rezultat ovog uzajamnog odnosa je pojava različitih umjetnosti koje su opisane kao vjerske.¹¹ Titus Burckhardt (1957) osnovom svake umjetnosti smatra duhovnu mudrost, tehniku (umijeće i vještina) i znanost (geometrija). Prema njegovom mišljenju, zbilja umjetnosti je racionalna vizija, a duhovna mudrost se očituje u najljepšem obliku, to jest u umjetničkoj formi. Ova mudrost je mjesto očitovanja Božije objave, kudsī hadīsa i sunneta koji proizlazi iz Božijeg

govora.¹² Umjetnost, po njemu, može biti faktor čovjekove spoznaje samog sebe. Ovaj proces čovjeka vodi od zemaljskoga dna do vrhunca duhovnosti. U ovom procesu čovjek će iskusiti metafizički prostor koji ima kapacitet koji nadilazi osjete ovog svijeta, kakvoću prostora koja nije samo prožimajuća dimenzija. Zapravo, on će iskusiti razinu egzistencije u stanju ekstaze.¹³ Ovim slijedom uobličava se filozofija utemeljena na arhitekturi i arhitektura utemeljena na pogledu i stavu. Svaka vjerska umjetnost je utemeljena na znanju o formama i kalupima.¹⁴

Mina Sadri (1387) u radu *Forma i značenje u vjerskoj umjetnosti* smatra da osnovu forme i značenja u vjerskoj umjetnosti predstavlja vjerovanje u očitovanje i epifaniju Boga. On pojašnjava da sve pojave svijeta osim izvanjske forme imaju i zbilju koja se vraća na Božija imena, a umjetnici su oni koji opisuju svjetove o kojima arifi govore kao o stepenima očitovanja tih imena.¹⁵ Prema mišljenju Seyyeda Hosseina Nasra (1379), sveta stvar je očitovanje viših svjetova u područjima postojanja ljudske duše, a ishodište toga je duhovni svijet. Zbog toga, umjetnik je osoba koja je, kroz uzdizanje u duhovni svijet s jedne strane i spoznaju svete stvari s druge strane, sposobna da stvara umjetnost.¹⁶ Frithjof Schuon (1982) smatra da se savršena umjetnost prepoznaje pomoću tri temeljne vrijednosti: prva je plemenitost i izvornost njezina sadržaja (što je duhovni uvjet i bez čega nema istinske umjetnosti), druga je tačnost simboličkog i alegorijskog aspekta, a treća je čistoća stila ili elegancija linija i boja.¹⁷ Frithjof Schuon smatra da je najvažniji faktor svete umjetnosti sadržaj djela i način njegove upotrebe.¹⁸

Hašimnežād (1385) u radu *Uvod u filozofiju umjetnosti u pogledu velikih islamskih filozofa* kaže: "Tokom stvaranja

⁷ Motahhari Rād, 1391, str. 4.

⁸ Kemālzāde, 1389, str. 31.

⁹ Motahhari Rād, 1391, str. 4.

¹⁰ Naqizāde, 1382, str. 64.

¹¹ Ibidem, 1384, str. 358.

¹² Madadpur, 1387, str. 17.

¹³ Titus Burckhardt, 1370, str. 68.

¹⁴ Ibidem, 1369, str. 82.

¹⁵ Mina Sadri, 1387, str. 69.

¹⁶ Sejjid Husejn Nasr, 1380, str. 512.

¹⁷ Tādždini, 1376, str. 45.

¹⁸ Frithjof Schuon, 1372, str. 96.

umjetničkog djela događa se dinamična i duhovna interakcija između umjetnika i kreacije, interakcija koja uzrokuje pojavu nebeske istine i pojma izvan umjetnosti, baš kao što postoji beskrajni horizont izvan zemaljske prirode. Sveta umjetnost nije samo iluzija umjetnika, zapravo ona je rezultat vizije i objektivne stvarnosti koja je moguća samo uz posebnu svijest i spoznaju koja postoji u umjetniku.”¹⁹

4. Sveta umjetnost u pogledu eksperata

U tradicionalnoj civilizaciji u kojoj se svaka djelatnost temelji na božanskim principima umjetnost nije iznimka, a istovremeno dok biva u korelaciji s životnim potrebama, ona također ispunjava duhovne potrebe korisnika i ostvaruje duhovno putovanje umjetnika.²⁰ Stoga, kad se umjetnost spominje kao tradicionalna umjetnost, tradicija tad ne podrazumijeva samo navike i običaje nego i duhovni i metafizički put.²¹ Tradicionalna umjetnost ima religijsko i duhovno porijeklo i pod snažnim je utjecajem objave i vjerskih obreda na način da se metafizičke manifestacije mogu uočiti u svim njezinim aspektima.²²

Općenito, tokom posljednjih pola stoljeća na Zapadu, pisci kakvi su René Guénon, Frithjof Schuon, Ananda Coomaraswamy i Titus Burckhardt bavili su se ovim pitanjem u svojim djelima.²³ Svaki od njih, ovisno o vrsti odnosa između umjetnosti i religije, birao je različite koncepte i pojmove kako bi objasnio ovo pitanje i analizirao ga. I koliko god neki autori religijsku umjetnost smatrali isključivo svetom umjetnošću, glavni pojmovi koji su ovdje pojašnjeni mogu se promatrati kroz koncepte tradicionalne umjetnosti, religijske umjetnosti i sakralne umjetnosti.²⁴ Najočitija razlika između ovih pojmova vezana je za djelokrug manifestiranja religije u umjetnosti. Svako umjetničko djelo ima sadržaj i

oblik tako da se jedan ili oba aspekta mogu izvesti iz religije i povezati s božanstvom. Naravno, po mišljenju nekih teoretičara, religijska umjetnost je isto što i sakralna umjetnost, ali velik broj njih smatra da su ti pojmovi različiti.

Prema Burckhardtu (1961), “historičari umjetnosti koji koriste riječ sakralna umjetnost za bilo koje umjetničko djelo s religijskom temom zaboravljaju da je umjetnost u osnovi forma. Da bi se umjetnost nazvala svetom, nije dovoljno da subjekt umjetnosti potječe iz duhovne zbilje. Zapravo, formalni jezik te umjetnosti također mora svjedočiti o postojanju istog izvora. Takvo svojstvo (svojstvo svetog) zaslužuje samo umjetnost čiji oblik i forma također odražavaju specifičnu duhovnu viziju određene religije.”²⁵ Prema Burckhardtu, sveta umjetnost nikako ne može biti svjetovna ili ovozemaljska. Premda danas postoji vrsta religijske umjetnosti koja ima samo religijsku temu, njezini oblici i načini njezine izvedbe su netradicionalni. Osnovna razlika između religijske i sakralne umjetnosti u Burckhardtovoj misli je u formi i jeziku forme. Sakralna umjetnost, s njegove tačke gledišta, ima temu koja proizlazi iz duhovne zbilje, a usto njezin formalni jezik mora svjedočiti o postojanju istog izvora. Umjetnost koja ima samo religijski sadržaj je religijska umjetnost, a umjetnost koja je religijska po obliku i sadržaju bit će sveta umjetnost.²⁶

Kao i Burckhardt, Awani smatra da je glavna razlika između religijske i svete umjetnosti vezana za karakteristike forme i sadržaja te dvije umjetnosti. Po njegovom mišljenju, religijska umjetnost nije sveta, već je svaka sveta umjetnost i religijska, i sve što ima religijsku temu je religijsko, ali ne mora biti i sveto.²⁷

Prema misliocima kakav je Seyyed Hossein Nasr (1969), postoji i temeljna razlika između ove dvije umjetnosti. Sakralna umjetnost tek je izraz one skupine

¹⁹ Hašimnežad, 1385, str. 330.

²⁰ Seyyed Hossain Nasr, 1378, str. 16.

²¹ Āwini, 1370, str. 38.

²² Mehrpuja, 1387, str. 10.

²³ Awini, 1370, str. 37.

²⁴ Firuzān, 1378, str. 39.

²⁵ Titus Burckhardt, 1369, str. 134.

²⁶ Ibidem, 1369, str. 4.

²⁷ Awāni, 1375, str. 319.

tradicionalnih (vjerskih) manifestacija koje se direktno vraćaju na spomenute duhovne temelje. Stoga, sveta umjetnost je usko povezana s vjerskim praksama i upoznata je s tajnama običaja, čiji je sadržaj duhovan i simboličan.²⁸

Taqi Dakht u svom radu *Načela religijske umjetnosti* izraz "sakralna umjetnost" smatra odgovarajućim aspektom religijske umjetnosti. Razdvajanje svete umjetnosti od religijske je s obzirom na činjenicu da umjetnost s unutrašnjim sadržajem i duhovnom moguće da je nadahnuta duhovnim učenjima i idejama koje se ne uklapaju u konvencionalne oblike religije, ali su u svojoj biti svete. U ovakvom pristupu, umjetnost koja je nadahnuta svetim i općeduhovnim učenjem treba nazvati svetom umjetnošću, a tamo gdje se koristi izraz religijska umjetnost, misli se na učenja tačno određene vjere ili vjerezakona. Odnosno, može se kazati da je odnos sakralne i religijske umjetnosti, rječnikom logike, subordiniran odnos. Ove umjetnosti, iako imaju religijsku i ezoterijsku temu i unutarne značenije, trebale bi imati drugačiji oblik od svog prirodnog dvojnika; oblik koji je simbolička referenca na dalekō (daleko od prirode).²⁹

Prema Naqizādeu, umjetnost povezana s religijom ima dva različita aspekta. Jedan je sveta umjetnost, a drugi je religijska umjetnost. Sveta umjetnost potječe izravno iz vjerskih vrijednosti i koristi se u vjerskoj praksi. Svetu umjetnost možemo smatrati ogrankom religijske umjetnosti koja polira i uzdiže dušu i bavi se smislom ljudskog života.³⁰ Nekad, zbog razloga kakvi su moda, narudžba ili opća atmosfera, djela se stvaraju u ime religije i s religijskom tematikom, što se zapravo naziva virtuelnom stranom religijske umjetnosti. Ali izvorna religijska umjetnost, čiji je najuzvišeniji vid sakralna umjetnost, proizlazi iz religijske i sakralne misli i podsjeća na božanske i duhovne istine.³¹

Sattari, s relativno drugačijeg stajališta, važnom karakteristikom religijske umjetnosti smatra religijsku tematiku, ali tu karakteristiku ne vidi kao nužan uvjet za sakralnu umjetnost. Prema njegovom mišljenju, svaka umjetnost koja može duhovno djelovati i pobuditi duhovno raspoloženje, čak i ako nema religijsku tematiku, sveta je. Zapravo, umjetnost koja može utjecati na iskonsku duhovnu prirodu čovjeka i dati mu iskonsku čistoću naziva se svetom.³² Značajno je da gotovo svi mislioci renesansna i barokna djela ne smatraju sakralnom umjetnošću, čak i ako je riječ o religijskoj temi. Ali Sattari takva djela, pa čak i ona koja nemaju religijski sadržaj, vidi kao primjere sakralne umjetnosti.³³

Međutim, neki drugi istraživači ne prave razliku između religijske i sakralne umjetnosti. Frithjof Schuon manje naglašava formalna obilježja, a sadržaj ove umjetnosti smatra njenim najvažnijim dijelom.³⁴ On kaže: "Religijska umjetnost često zanemaruje svrhu ljepote, a ljepota takve umjetnosti proizlazi ponajviše iz duhovne zbilje. Zbog toga, religijska umjetnost potječe od tačnosti simboličkog i alegorijskog aspekta, kao i njene korisnosti za ritualnu praksu i mističko promatranje."³⁵

Nowrozi Talab također pretpostavlja da su religijska i sakralna umjetnost isto, pa kaže: "Religijska umjetnost je pripovjedač religijskih i božanskih tema, a biti religiozan s jedne strane uključuje subjekt umjetnosti, a s druge strane, to je način na koji se oblikuje formalna struktura umjetnosti, što umjetnički izraz čini religijskim."³⁶

Osim navedenog, u ovom su području provedena i druga istraživanja, a zbog širine njihovog opsega i radi boljeg razumijevanja iznesenih definicija i pojmova od domaćih i stranih eksperata, sve to je prikazano u sljedećoj tabeli.

²⁸ Awāni, 1370, str. 39.

²⁹ Taqi Dakht, 1379, str. 2.

³⁰ Naqizāde, 1382, str. 63.

³¹ Ibidem.

³² Sattari, 1378, str. 75.

³³ Mehrpujā, 1387, str. 4.

³⁴ Frithjof Schuon, 1372, str. 96.

³⁵ Ibidem, str. 99.

³⁶ Nowrozi Talab, 1378, str. 5.

Definicije koje su ponudili eksperti o umjetnostima vezanim za religiju (izvor: autori rada)

Pojam	Definicija pojma	Ekspert
Tradicionalna umjetnost	Umjetnost koja je ekvivalentna religijskoj umjetnosti, ima religijsko i duhovno porijeklo i koristi se izvorima tradicije	Iradž Dadaši (1387) Hossein Mehrpouya (1387)
	Umjetnost koja ima duhovnu vrijednost i koja nije izravno povezana s određenim obredima ili općim vjerskim obredima	Seyyed Hossein Nasr (1319)
	Umjetnost koja se temelji na aspektima religijskih, kulturnih i civilizacijskih tradicija	Alireza Nowrozi Talab (1311)
Sakralna ili sveta umjetnost	Manifestacija nečega izvan materijalnog svijeta, u objektima koji su neodvojivi od prirodnog svijeta	Mircha Eliade (1957)
	Umjetnost čija je tema preuzeta iz duhovne zbilje i čiji formalni jezik također svjedoči o postojanju istog izvora	Titus Burckhardt (1967) Golāmrezā Awāni (1375) Behnām Kāmraṇi (1378)
	Ogranci tradicionalne umjetnosti koji imaju izravnu vezu s vjerskim i duhovnim obredima te tradicije; umjetnost u kojoj je božansko uvijek prisutno i odražava tračak nadnaravnog svijeta	Iradž Dadaši (1387) Seyyed Hossein Nasr (1379) Jean Louis Michon (1378)
	Vrhunski aspekt religijske umjetnosti čije su ishodište religijske vrijednosti, a funkcija religijski obredi	Mohammad Naghizadeh (1382)
	Iako je riječ o religijskoj umjetnosti, ona je u isto vrijeme visoko prosvijećena i duhovna, i ukorijenjena je u irfanu (gnozi) i prosvjetljenju	Hossein Mehrpouya (1387)
Sakralna ili religijska umjetnost	Umjetnost koja se odnosi na ostvarenje zbilje i istine, očitovanja vjerskih svjetova, istinsku ljubav i povezanost s nematerijalnim svjetovima	Mohammadrezā Rikhtegeran (1370)
	Riječ je o umjetnosti s religijskom tematikom, načinom oblikovanja religijske formalne strukture i religijskog izraza	Alireza Nowrozi Talab (1378)
	Umjetnost koja uz religijsku tematiku i sadržaj ima religijski oblik i formu i unutarnji aspekt religije	Abdulhamid Nokrekār (1378)
	To je estetski doživljaj svete stvari koji dolazi iz prostora izvan materije i neba	Zahra Rahnavard (1385)
	Umjetnost u kojoj je evidentna prisutnost uzvišenog i svetog	Alireza Madadi (1391)
	Umjetnost čiji je izvor inspiracije duhovno učenje i vjerovanje određene religije, a istovremeno dok ima religijsku temu i unutarnje značenje, ima i formu koja simbolično upućuje na "daleko"	Mohammadrezā Dukht (1379)
Duhovna umjetnost	Umjetnost religijske tematike, čiji je oblik i sadržaj također religijski	Alirezā Awāni (1375)
	Umjetnosti koje se odnose na vjerska djela, ali nisu organizirane u religijskoj tradiciji i uglavnom sadrže individualne doživljaje	Behnām Kāmraṇi (1378)
	Manifestacija od manifestacija civilizacije čiji je graditelj bila sveta stvar i tradicija, a očituje se u svakom obliku koji je vezan za duhovnu civilizaciju	Alireza Nowrozi Talab (1378)
	Umjetnost isprepletena s posebnim znanjem koje osigurava potrebu za ljudskim uzdizanjem.	Kandinski (1379)
Religijska umjetnost (pseudosakralna umjetnost)	Umjetnost religijske tematike i sadržaja (iako njena forma nije religijska)	
	Umjetnost kojoj je jedno od ovih obilježja religijsko: funkcija, mjesto izvedbe ili lokacija, tema ili ikonografija, sporedni likovi djela, duh umjetnika, umjetnikova duhovnost i ideje u stvaranju umjetničkog djela, tendencija umjetničkog djela	Kapadona (1996)

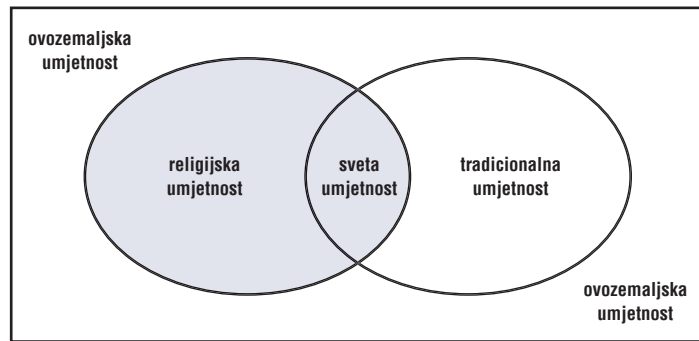

Kao što se može vidjeti, svaki mišlilac ima svoju definiciju sakralne umjetnosti za, međutim, neće biti moguće ispitati funkcije sakralne umjetnosti bez konkretne definicije. Da bi se sve navedene teorije mogle iskoristiti za razumijevanje funkcija svete umjetnosti, svetu umjetnost treba predstaviti kao najvredniju umjetnost vezanu za vjeru i ekvivalent zajedničke vrsne razlike (u logici ono po čemu se jedan pojam razlikuje od drugih koji potpadaju pod isti najbliži rodni pojam. op. prev.) svih dosadašnjih teorija, i u tom slučaju valja reći da je sakralna umjetnost umjetnost religijske tematike (vezana

za određene vjerske obrede i rituale), a oblik i format njezine izvedbe također svjedoče o postojanju njezina duhovnog ishodišta. S tim u vezi, definicije tradicijske i religijske umjetnosti iskazat će se na sljedeći način.

Tradicijaska umjetnost je umjetnost transcendentnog porijekla i duhovnog oblika, koja nije nužno religijska (vezana za određenu religiju), a religijska umjetnost je umjetnost s vjerskom temom, čiji kalup i forma nisu nužno tradicionalni ili, drugim riječima, duhovni.

Sljedeći prikaz predstavlja položaj i odnos ove tri umjetnosti sukladno prethodnim definicijama.

Valja spomenuti da, osim o mjestu forme i značenja u ovoj umjetnosti, neki drugi eksperti su u svojim istraživanjima raspravljali o temama koje se mogu svrstati u dvije zasebne kategorije, pa ćemo, s obzirom na pojašnjenje definicije sakralne umjetnosti u ovom istraživanju, a radi boljeg razumijevanja dimenzija predmeta, u nastavku pojasniti te sadržaje.

4.1. Kako nastaje sakralna umjetnost

Sakralna umjetnost dešava se u velikoj tradiciji, gdje se umjetnost udaljava od individualizma i homocentrizma, a sveta istina ukorjenjuje se u duši i srcu.³⁷ Ova umjetnost je rezultat ukusa i radosti uzrokovane ljudskom željom za susretom i blizinom Svevišnjeg, umjetnost

koja se očitovala kao rezultat svetosti, čistoće, uzvišenosti i uzdizanja proizašlih iz procesa putovanja prema velikom svijetu i svijetu značenja.³⁸

Kako je sveta umjetnost nastala, lijepo je opisano u kur'anskom ajetu:

هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى

*On je Allah, Tvorac, Onaj koji iz ničega stvara, Onaj koji svemu daje oblik, On ima najljepša imena,*³⁹ na takav način da je najviši stupanj *Hu* (On). Nakon toga, na stupnju racionalnosti je "Allah". Potom, Stvoritelj dovodi sve pojave iz ništavila u postojanje i stvara svojstva u svijetu materije. Ono što se stvara (*Onaj koji iz ničega stvara*) jesu brojna stvorenja različitih formi i boja.

³⁷ Kāmraṇi, 1378, str. 150.

³⁸ Bamānijān, 1389, str. 40.

³⁹ *El-Hašr*, 24.

U konačnici, ovaj umjetnik (*Onaj koji svemu daje oblik*) kreator je forme, a kriterij prosuđivanja (*On ima najljepša imena*) podrazumijeva specifičnu estetiku koja se manifestira kroz ova svojstva. Stoga umjetnost mora voditi ljudsko biće od različitih oblika do inovativnost i kreativnosti, na isti način kako je prethodno spomenuto, koje se temelji na svim lijepim svojstvima i vodi ga prema središtu i jedinstvu – On, Koji je izvor očitovanja svega u beskrajno postojanja.⁴⁰

Tokom stvaranja umjetničkog djela događa se dinamična i duhovna interakcija između umjetnika i kreacije, interakcija koja uzrokuje da prekrasna, tajanstvena i nebeska istina i koncept budu vidljivi i privlače pažnju izvan umjetnosti. Kao što postoji beskonačan horizont izvan zemaljske prirode.⁴¹

Ova umjetnost je rezultat radosti čovjekove želje za susretom i blizinom Svevišnjeg, umjetnost koja se očituje kao rezultat svetosti, čistoće, izvrsnosti i uzdizanja proizašlih iz procesa putovanja prema velikom svijetu i svijetu smisla.⁴²

Nasr također svetō smatra izvorom sakralne umjetnosti. Po njemu, izvor oblika, simbola i boja u svakoj sakralnoj umjetnosti nije individualna psiha umjetnika, već metafizički svijet i duhovnost, koji umjetniku daje uzvišenost, a korijen velike razlike ove umjetnosti u odnosu na druge leži upravo ovdje. Umjetnost i svetost su ovdje nerazdvojni jer je sama svetinja stvorila tu umjetnost.⁴³

4.2. Položaj umjetnika u sakralnoj umjetnosti

Umjetnik i njegova duhovnost neki su od važnih razloga zašto se umjetnost može nazvati svetom. U mnogim religijama umjetnik je osoba koja se predstavlja putnikom na duhovnom putu, a početak tog kreativnog

processa je nešto što bi se moglo nazvati pročišćenje umjetnikove duše. Umjetnik na ovom putu mora svoju dušu čistiti (asketizam).⁴⁴

U sakralnoj umjetnosti umjetnik se kreće od prve iskonske naravi (fitreta) prema drugoj iskonskoj naravi, zatim dolazi do osvajanja i partikularni intelekt se povezuje i sjedinjuje s univerzalnom intelektom.⁴⁵ Kad umjetnost potječe od umjetnika odanog vjeri, od mistika, ona može igrati ulogu u rastu i razvoju ljudi, i u tom smislu trebalo bi da je u skladu s ciljevima religije i dijelom same religije.⁴⁶ U tom kontekstu Madadpur se bavio karakteristikama autentičnog religijskog umjetnika i svete religijske umjetnosti. Po njemu, sakralna umjetnost nije umjetnost koju svako može iskusiti. Ova umjetnost je specifična za Božije prijatelje te, da bi bila ostvarena, potrebno je imati čistu i jednostavnu narav. S njegove tačke gledišta, sakralna umjetnost je svojevrsno duhovno otkrivanje božanskih očitovanja, a ne uranjanje u naslage sebičnosti na kojoj svjesno ili nesvjesno insistiraju umjetnici poput Mikelandela.⁴⁷

Rikhtegerān umjetnost kao svetu ili nesvetu također posmatra ovisno o tome je li umjetnikov put u smislu Božijeg lica ili je u smislu lica svete odnosno nesvete duše.⁴⁸ Zapravo, sveti i religijski umjetnici da bi iskusili svoja duhovna iskustva i mistična promatranja stvaraju umjetničke oblike.⁴⁹ Umjetnik u svetoj umjetnosti, nakon razumijevanja ovosvjetskog egzila, nastoji se što više približiti Biti Vrhovnog bića, te na tragu toga ulazi u mističnu dolinu duhovnog puta, tako da se iz trenutka u trenutak približava pragu svetog prijatelja i prevladava boravak, iscjeljuje svoju nutrinu i čini da drugi imaju koristi od ovog nebeskog osjećaja u kontekstu umjetničkih iskustava. Na ovaj način započinju faze umjetnikova mističkog putovanja.⁵⁰

⁴⁰ Nokrekār, 1387, str. 101.

⁴¹ Hašem Nežad, 1385, str. 330.

⁴² Nokrekār, 1387, str. 101.

⁴³ Nasr, *Dar dostoduje amre qudsi*, str. 335. i 352.

⁴⁴ Nasr, 1378, str. 60.

⁴⁵ Basidž, 1388, str. 234.

⁴⁶ Purhasan Darzi, 1388, str. 12.

⁴⁷ Madadpur, 1372, str. 152.

⁴⁸ Rikhtegerān, 1370, str. 5.

⁴⁹ Nouruzi Talab, 1378, str. 6.

⁵⁰ Madadpur, 1371, str. 142.

⁵¹ Nasr, 1380, str. 512.

⁵² Nowrozi Talab, 1388, str. 8.

⁵³ Bemānijān, 1389, str. 38.

Sakralni umjetnik je u stanju stvarati umjetnost zahvaljujući duhovnoj disciplini s jedne i poznavanju svete znanosti s druge strane.⁵¹ On treba ukloniti svoje egoističke karakteristike i duhovnim putem sebe pripremiti za primanje božanske poruke. Umjetnik treba, poput ogledala, naspram apsolutnih Božjih svjetala biti posmatrač manifestacije istine, ljepote i apsolutnog savršenstva i svojim umjetničkim djelima odražavati Božija svjetla. Stoga on svoja zapažanja treba pretočiti u prikladnu formu da bi Božiju ljepotu u umjetničkom djelu mogli vidjeti i drugi.⁵²

Sakralni umjetnik je osoba koja je, smatrajući duhovnost jedinim faktorom koji oblikuje ljudski identitet, oduvijek nastojala prikazati duhovnost i svetost u materijalnoj strukturi i tijelu transcendentálnim diskursom i upotrebom dinamičnih, uravnoteženih, skladnih, tajanstvenih i raznovolikih elemenata, i ovaj proces je uzrok posebnog identiteta osobe, identitet koji je rezultat njegovog otrgnuća od materijalnih ograničenja i dosegnuća nebeskog kraljevstva i besmrtnosti.⁵³

Fokusirajući se na duhovnost kao jedini faktor koji stvara ljudski identitet, sakralni umjetnik oduvijek je nastojao prikazati duhovnost u materijalnoj strukturi i tijelu transcendentálnim diskursom i upotrebom dinamičnih, uravnoteženih, tajanstvenih i raznovolikih elemenata kao uzroka posebnog čovjekova identiteta, identiteta koji je rezultat njegovog odvajanja od materijalnih ograničenja i dosezanja kraljevstva, izgubljene karike koju osoba traži u ovoj kući boravka, jer ono što je svojstveno identitetu čovjeka jesu duhovnost i unutarnja vjera. Vjera je pripadnost uma jedinstvu i apsolutnoj duhovnosti, duhovnosti čija prisutnost u egzistencijalnim čovjekovim dimenzijama daje posebnu vrijednost

i utapa ga u svoju blizinu. A njegovo odsustvo čini osobu zbunjenom i apsurdnom, te čini nemogućim stjecanje dostojnog savršenstva.⁵⁴

U biću svakog umjetnika, koji je poput duhovnog putnika, nakon božanskih privlačenja, otkrovenja i nadahnuća, oživljava strast ljubavi. Međutim, prije upoznavanja istinske ljubavi, njegovi eksperimenti u svijetu osjetila bili su ograničeni. Na nižoj razini on ponekad zapada u samoljublje i egoizam, koji je prirodna ljubav (i nije vrijedna imenovanja riječju *aşk*), ali na višoj razini nadilazi instinktivnu i životinjsku narav, te se u njemu javlja zametak duhovne ljubavi.⁵⁵ Umjetnik, kao i svaki zaljubljenik, traži ljubavnika od onog svijeta, a budući da ga ne nalazi u osjetilnom svijetu, utočište nalazi u svom sjećanju i svoje srce predaje mašti. A rečeno je da je umjetnost manifestacija izbezumljenosti i ludosti, a izbezumljenost i ludost, šta god oni bili, jesu u ljubavi (*aşku*). Ako čovjeku oduzmu ludost opčinjenu ljepotom, oduzeli su mu i umjetnost. Takva ludost je duša umjetnosti, a sama ona je ukorijenjena u ljubavi (*aşku*).⁵⁶

Stoga religijska umjetnost, osim što očituje i kristalizira religijska uvjerenja i vrijednosti ona je i umjetnost koju je stvorio religijski vizionar s iskustvom vjere. Ova umjetnost, kako po subjektu tako i po cilju i učinku, ali i po stupnjevima razvoja, ima religijske boje.⁵⁷ Sveta umjetnost se u osnovi bavi spoznajom i mudrošću i počiva na mudrosti. U području duhovne umjetnosti, umjetnik uvijek nastoji da podari fizičku manifestaciju božanskoj epifaniji. Umjetnikova razina intuicije i sposobnost da izrazi svoju ljepotu zahtijeva genijalnost koja nije svako-me data.⁵⁸ U božanskom pogledu te u religijskom i duhovnom mišljenju, božanske tradicije oblikuju prirodu umjetnikova stava prema svijetu. Taj

⁵⁴ Bemānijān, 1389, str. 40.

⁵⁵ Bawāndijān, 1388, str. 2.

⁵⁶ Ibidem, str. 3.

⁵⁷ Hemati, 1383, str. 271.

⁵⁸ Taqizāde, 1382, str. 85.

stav također određuje identitet umjetnika i otkriva ga u njegovom umjetničkom djelu. Stoga umjetničko djelo poprima određene karakteristike koje proizlaze iz umjetnikova identiteta.⁵⁹ Na kraju, treba imati na umu da sveti umjetnik nikad nije sam kreator, već on svojim radom otkriva lice istine, istine koja je puna ljepote.⁶⁰

5. Uloga i funkcija sakralne umjetnosti

Sveta umjetnost prenosi božansku poruku čovječanstvu, ona je izvan vremena i prostora, ukorijenjena je u nebeskom nematerijalnom svijetu, a očituje se u materijalnom svijetu. Ali ona nije apstraktna niti odsječena od stvarnosti. Ona nije potpuno fokusirana na božanstvenost a da pritom zanemaruje svakodnevni život. Zapravo, sveta umjetnost je ukorijenjena u stvarnosti i daleko je od varke.⁶¹

Stoga je sveta umjetnost sadržajan i ezoteričan pristup s visokim statusom i božanskom veličinom, ona se očituje kao najviša manifestacija duhovnog

svijeta u vidu fizičkih i materijalnih formi i sfera duše i uvijek nastoji uspostaviti metafizički diskurs i mističko (irfansko) i sveto čitanje kako bi promatraču predstavila istinsko transcendentno jedinstvo, otkrila tajnu prisutnosti vjere, organizirala materijalni svijet na takav način da liječi urođenu i prirodnu brigu ljudi, a to je sazrijevanje intuicije i povezivanje sa svetim područjem Svemogućeg, i da pripremi okolnosti za mističko (irfansko) uzdignuće čovjeka iz materijalnog okruženja.⁶²

U nekim slučajevima eksperti u svojim istraživanjima o svetoj umjetnosti ukazuju na neke slučajeve koji su zapravo pokazatelji ciljeva i funkcije svete umjetnosti, od kojih možemo izdvojiti uputu čovjeka, očitovanje uzvišenih svjetova kreacije ili pomoć u očuvanju religije. U ovom dijelu članka nastojalo se ciljeve i funkcije svete umjetnosti izvesti iz ponuđenih teorija da bi se u nastavku oni mogli klasificirati. Slijedom toga, sljedećom tabelom predstavljena je kompilacija ciljeva i funkcija svete umjetnosti sa stajališta eksperata.

Ciljevi i funkcije sakralne umjetnosti sa stajališta stručnjaka (izvor: autori)

Predstavljena funkcija sakralne umjetnosti	Ekspert
Čovjekova povezanost s beskrajnom moći i savršenstvom	Otto (1957)
Manifestacija svetog	Otto (1957), Herbert Read (1349), Alirezā Nowruzī Talab (1378)
Upućivanje čovjeka ka Bogu i svetom	Otto (1957), Balkhari Qahi (1374), Seyyed Hossein Nasr (1375), Gomareza A'wāni (1375), Iradž Dādāši (1378), Mohamamad Naqizāde (1380), Mahdi Farakhi (1380)
Manifestacija tajanstvene prirode kreacije	Burckhardt (1958), Behnām Kāmerāni (1378), Balkhari Qahi (1374)
Oslobađanje čovjeka od materijalnog obilja	Burckhardt (1958), Dželāl Settāri (1376), Asgar Fahimifar (1376)
Oplemenjivanje materijalnog svijeta duhovnošću	Burckhardt (1958)

⁵⁹ Seligman, 1930-1935, str. 540.

⁶⁰ Ardelān i Bakhtijār, 1380, str. 5.

⁶¹ Hemati, 1383, str. 261.

⁶² Bemānijān, 1389, str. 42.

Predstavljena funkcija sakralne umjetnosti	Ekspert
Stvaranje spiritualnog efekta i duhovnog nadahnuća kod posmatrača	Burckhardt (1958), Dželal Settari (1376), Mohammed Naqizade (1380), Balkhari Qahi (1374)
Otklanjanje ljudske otuđenosti u materijalnom svijetu	Moretza Motahhari (1348), Mohammed Naqizade (1380)
Pomaganje u razumijevanju iskustva ili vjerske prakse	Herbert Read (1349), Kapadona (1996), Mohammed Mehdi Gudarzi Soroš (1389)
Manifestiranje vjerskih uvjerenja i vrijednosti	Mehdi Farakhi (1380), Hamajun Hemati (1383), Mohammed Mehdi Gudarzi Soroš (1389)
Širenje i ovjekovječenje religija i njihovih učenja	Herbert Read (1349), Alirezā Nowruzi Talab (1378), Charles Talia Ferro (1382), Qasimpour Hassan Darzi (1388), Mohammed Mehdi Gudarzi Soroš (1389)
Predstavljanje vrhovne istine	Balkhari Qahi (1374), Mohammad Naqizade (1380)
Uređivanje i organiziranje materijalnog svijeta	Balkhari Qahi (1374), Dželal Sattari (1376)
Stvaranje čiste intuicije	Iradž Dadaši (1378), Mohammad Naqizade (1380)
Darivanje časti materijalnom	Seyyed Hossein Nasr (1375), Dželal Sattari (1376), Mohammad Naqizade (1380)
Povezivanje materijalnih i duhovnih svjetova	Seyyed Hossein Nasr (1375)
Manifestacija onostranog	Iradž Dadaši (1378), Mohammad Naqizade (1380)
Pomoć u razumijevanju vjerskih naučavanja	Mohammad Naqizade (1380), Mohammed Mehdi Gudarzi Soroš (1389)
Očitovanje načela mudrosti	Mohammad Naqizade (1380)
Promicanje morala i njegovo čuvanje	Mehdi Farakhi (1380)
Prezentiranje načina komunikacije s kreacijom	Kapadona (1996), Balkhari Qahi (1374)
Manifestacija moralnih vrijednosti kakva je pravda	Qasimpour Hassan Darzi (1388)

6. Načela vrednovanja djela sakralne umjetnosti

Sve ima svoju svrhu i jasno je da će jedan od najvažnijih postulata uspjeha biti sposobnost realizacije zadatih ciljeva. Nijedna umjetnost, pa tako ni sakralna, nije izuzeta od ovog pravila i može se reći da jedan od najvažnijih faktora

u određivanju vrijednosti umjetničkog djela ovisi o sposobnosti tog djela da ispuni svrhu kojoj je namijenjeno. U prethodnom dijelu rada predstavljene su ciljevi i funkcije sakralne umjetnosti sa stajališta stručnjaka, pa se oni mogu smatrati načelima vrednovanja djela na području sakralne umjetnosti.

U međuvremenu, kako bi se olakšala primjena ovih načela, potrebno je kategorizirati predstavljena stajališta na jasan način putem njihove klasifikacije.

Gledajući ponovo načela izdvojena u prethodnoj tabeli, ciljevi svete

umjetnosti mogu se klasificirati u pet općih kategorija, od kojih je ostvarenje svake od njih povezano s ciljevima koji će se smatrati podskupom općih ciljeva. Stoga, prethodno spomenuta načela klasificirana su kako slijedi.

Klasifikacija načela vrednovanja djela na području sakralne umjetnosti

Očitovanje kreacije	Prezentiranje načina komunikacije s kreacijom; Manifestacija tajanstvene prirode kreacije; Uređivanje i organiziranje materijalnog svijeta; Darivanje časti materiji
Očitovanje Božije prisutnosti	Stvaranje čiste intuicije; Manifestacija svete materije; Predstavljanje vrhovne istine; Čovjekova povezanost s beskrajnom moći i savršenstvom; Čovjekova uputa Bogu i svetoj stvari
Poticanje na duhovnost	Stvaranje spiritualnog efekta i duhovnog nadahnuća kod posmatrača; Povezivanje materijalnih i duhovnih svjetova; Uklonite ljudsku otuđenost u materijalnom svijetu Oslobođenje čovjeka od materijalnog obilja
Očuvanje i širenje morala	Promicanje morala i njegovo čuvanje Manifestiranje moralnih vrijednosti kao što je pravda Očitovanje načela mudrosti
Promicanje i objektivnije vjerskih učenja i zakona	Manifestiranje vjerskih uvjerenja i vrijednosti Širenje i objektivnije religija i njihovih učenja Pomoć u razumijevanju vjerskih naučavanja Pomaganje u razumijevanju iskustva ili vjerske prakse

Zaključak

U ovom radu sakralna umjetnost predstavljena je kao najvrednija umjetnost povezana s religijom. Analiza stajališta prethodnih eksperata otkriva mnoštvo definicija i područja za ovu umjetnost. Zajednička vrsna razlika definicija sakralne umjetnosti prihvaćena od svih istraživača je da je to umjetnost s religijskom tematikom (vezana za određene vjerske rituale i obrede), a oblik i način njene primjene svjedoči o njezinom duhovnom porijeklu. Ova umjetnost je rezultat ukusa i radosti izazvane željom čovjeka za blizinom Svemogućeg i susretom s Njim, a kao rezultat toga, očitovale se svetost i izvrsnost koja proizlazi iz procesa putovanja

prema višem svijetu i svijetu smisla. Sakralni umjetnici stvaraju umjetnička djela za svoja duhovna iskustva i mistička promatranja. Umjetnost je plod izrazito jake težnje za dosezanjem cilja, i sakralna umjetnost nije isključena iz tog procesa, a uspješnost svake pojave mjeri se prema njezinoj uspješnosti u postizanju ciljeva. Vrijednost sakralne umjetnosti može se mjeriti u ispunjenju njezinih ciljeva na temelju mišljenja onih kojima se obraća i istraživača. Ti ciljevi su klasificirani u pet općih kategorija, a to su: očitovanje kreacije, očitovanje Božije prisutnosti, poticanje na duhovnost, očuvanje i širenje morala, promicanje i objektivnije vjerskih učenja i zakona.

Izvori

- 'Ali Madadi, Ali Reza, "Az céhār tāqi ta céhār aywāni", Hamāyeše beynul-melali dīn dar āyineye honar, Hamedān, Dānešgāh Āzād eslāmi, 1391.
- Āwini, Mohammad, *Dāwānēgi wa honar* (Madžmu'eye maqālāt), Tehrān, Entēšārāt Barg, 1370.
- Aljād, Mircā, *Moqaddas wa namoqaddas*, motardem Nasrullah Zangui, Tehrān, Soroš, 1375.
- Asadi, Habib, "Gofteguje adjān – zarurate zende-giye dāhāni šode", *Čašmandāze ertebātāt farhangi*, šomāre 26, 1385.
- A'wāni, Golāmrezā, *Hekmet wa honare ma'nawi* (Madžmu'eye maqālāt), Tehrān, Garus, 1375.
- Bāwandiyān, Muhammed Reza, *Sunnet dar ājineye honar*, Mo'asseseye farhangi wa etel'āresāni Tibyān, 1388.
- Basid, Ahmed Reza, "Bāzkhāni howiyyate ma'nawi wa engārhānegārehāye qodsi dar me'māri masādžide šī'i", *Faslnāme šī'ešenāsi*, šomāre 3, 1389.
- Bolkhāri Qahi, Hasan, "Estelāhāt wa tašbihāte me'māri dar Qur'ane Kerīm", Awwaelin konferānse tārīkhe ma'māri wa šahrsāzi, Tehrān, Sāzmāne mirāse farhangi Kešwar, sv. 1, 1374.
- Burckhardt, Titus, *Honare moqaddes usūl wa rawešhā*, tardeme Dželāl Sattāri, Tehrān, 1369.
- _____, "Arzešhāarzešhāye dāwidān dar honare eslāmi", Ketāb: *Dāwānēgi wa honar* (Madžmu'eye maqālāt), tardeme Mohammed Āwini, Tehrān, Entēšārāte Barg, 1370, str. 65-77.
- _____, "Arzešhāarzešhāye dāwidān dar honare eslāmi", *Honar wa ma'nawiyat*, tardeme Enšāellāh Rahmeti, Tehrān, Tehrān.
- Dādāši, Ird, "Pirāmune honare qodsi", *Madžaleye honar*, šomāre 4, str. 128-131.
- Fahimifar, Asgar, *Āšge šarqi wa – āšenāyi ba honare dīni tārīkhe bāstān*, Entēšārāte Qāder, 1374.
- Farkhi, Mehdi, *Honare dīni wa honare gajre dīni*, Bāztābe andiše, 1380, šomāre 19.
- _____, "Nazariyāte Motahhari dar bābe honar, pājegāhe honar wa andiše", *Madāle Zibāšenākht*, 1383, šomāre 11.
- Firuzān, Mahdi, *Rāze wa ramze honari dīni* (madžmu'eye maqālāt), tardeme maqālāte englisi Ismā'īl Semāwāt, Tehrān, Entēšārāt Soruš, 1378.
- Hāšem Nežād, Hoseyn, *Darāmadi bar falsafeye honar az didgāhe filsufāne bozorge eslāmi*, Qabasāt, 1385.
- Hemmati, Hamāyun, "Honare eslāmi wa Džāme'eye modern", *Madāle Bināb*, 1383, šomāre 7, str. 268-279.
- Kāpādona, "Honare dīni, dīn wa honar", tardeme Farād Sāsāni, *Madžale Bināb*, 1393, šomāre 7, str. 100-109.
- Kāmāri, Behnām, "Honar bar bolandaye melekut", *Faslnāme Honar*, šomāre 40, 1378, str. 145-155.
- Kemāli zāde, Tāhere, *Mabāniye hikami honar wa zibāyi az didgāhe Šehābuddīn Subrawardi*, Tehrān, Entēšārāt Matn, 1389.
- Motahhari Elhāmi, Modžteba, "Honare dīni dar āraye Burkhārt", *Madžalle Khibyāl*, 1384, šomāre 16, str. 140-149.
- Motahhari Rād, Samirā, "Barresi masdžid be 'onwāne namuneye bartare honare eslāmi", Hamāyeše beynul-melali dīn dar āyineye honar, 1391.
- Mazāheri, Mohammed Mahdi, "Enšeqāqe honare dīni", *Faslnāme pažubeše dīni*, 1382, šomāre 5, str. 101-112.
- Madadpur, Mohammad, *Tadalli haqiqat dar sābete honar*, Tehrān, Barg, 1372.
- _____, *Hekmete unsi wa zibāyi šenāsi 'erfāni honare eslāmi*, Tehrān, Sure mehr, 1387.
- Mehrpujā, Hoseyn, "Tamāyoze honare dīni wa honare qodsi dar ārae moteffakerān", *Rahpuye honar*, piššomāre 6, 1387.
- Nasr, Hasan, *Honar wa ma'nawiyate eslāmi*, tardeme Rahīm Qāsemiyān, Tehrān, Moasseseye entēšārāte Sure, 1375.
- Nasr, Hoseyn, *Rāz wa ramze honare dīni*, Tehrān, Soroš, 1378.
- _____, "Honare qodsi dar farhage Irān", Madāle honarhāye tadassomi, 1379, šomāre 10, str. 58-69.
- _____, *Ma'refat wa amre qodsi*, tardeme Farzād Hadži Mirzāyi, Tehrān, Entēšārāt Rafzān, 1380.
- _____, *Da dostodūye amre qodsi*, tardeme Mostafawi Šahrāyini, Tehrān, Našr Ney, 1385.
- Noqrekār, Abdullhamīd, "Me'māriye masdžed az mafhum ta kālbed", Madžmu'eye maqālāt hamāyeš me'māri masdžed, gozašt, hāl, āyande, Esfahān, Dānešgāh Honare eslāmi, 1378, str. 221-239.
- Naqizāde, Mohammad, "Bahregiriye dīn az honar", *Madžalle Honare dīni*, 1380, šomāre 9, str. 111-129.
- _____, "Niyāze ensāne emruz be honare dīni", *Honare dīni*, 1382, šomāre 15-16, str. 58-73.
- _____, *Mabāniye honare dīni dar farhange eslāmi*, Daf-tare našr wa farhange eslāmi, 1384.
- Nouruzi Talab, Ali Reza, "Rāz wa ramze bineše dīniye honar", *Faslnāme Honar*, 1378, šomāre 40, str. 117-127.
- Oto Rudolof, *Mafhum*, Tehrān, Entēšārāt Dāhān, 1380.
- Pāyā, 'Ali, "Honare moqaddas dar šarq wa garb", *Faslnāme Honar*, šomāre 3, str. 70-75.
- Pur Hasan Dorzi, Qāsem, "Bahsi pirāmune honare dīni", *Faslnāme Khatare awwel*, 1388, šomāre 11, str. 3-18.

- Rāmin, 'Ali, *Mabāniye džāme'e šenāsiye honar*, Tehrān, Našr Ney, 1387.
- Rahnurad, Zehrā, "Honare qodsi dar mowādžehe ba teknoloži", *Honarhahonarhāye zibā*, šomāre 26, 1385.
- Rikhtegerān, Mohammad Reza, "Ruhe honare dīni", *Faslnāme Honar*, šomāre 20, 1370.
- Rid, Herbert, "Honar wa zibāyi", *Amuzeš wa parwāreš*, doureye céhelom, šomāre 1, 1349.
- Sattāri, Dželāl, *Ramze andīši wa honare qodsi*, Tehrān, Našre Markez, 1376.
- Sadri, Minā, "Suret wa ma'na dar honare dīni", *Ketābe mābe honar*, 1387, str. 68-75.
- Schuon, Frithjof, *Usūl me'yārēhāye honare dābāni*, tardeme Sayyed Hasan Nasr, Dar mabāni honare ma'nawi (madžmu'eye maqālāt), Tehrān, Houze honar, 1372.
- _____, *Mabāniye honare eslāmi*, Tehrān, Houze honare sāzmāne tabligāte eslāmi, 1372.
- Tālijāfarw, Čārlz, *Felsofeye dīn dar qarne bistom*, tardeme Enšāellah Rahmeti, Tehrān, Daftare pažuheš wa našre Suhrawardi, 1382.
- Tādždīni, *Mabāniye honare ma'nawi* (madžmu'eye maqālāt), Tehrān, Sure mehr, 1376.
- Taqidukht, Mohammad Reza, "Usūle honare dīni", *Madžaleye Honare dīni*, šomāre 5.
- Izvori na engleskom*
- Otto, Rudolf, *The idea of the holy*, Trans: John W. Harvey, London, Penguin Books, 1957.
- Seligman, Edwin R. A., *Encyclopaedia of Social Sciences*, chief: Macmillan, 1930 -1935.
- Z. Smith, Jonatan, *Map is not territory: studies in the histories of religio*, Leiden, 1978.

Abstract

Understanding of the Concept of Sacral Art and Principles of Valuing Pieces of Art in this Field

Rayhān Parishān and Muhammad Ali Abadi

Art has been a mean for material declaration of belief since the beginning of human history. Therefore, the most obvious place for declaration of spirituality and sublime identity of a man that emerges from religion can be looked for in hidden layers of art. The main question here is which art piece can be considered as a substantial place of declaration of spirituality and holiness, as well as a question: in accordance to which foundations these pieces can be valued and one piece can be considered more successful than another. The first part of this work is dedicated to a general analysis of arts that are related to religion, and, taken into consideration the method of documented research of library – on the basis of the common differentia of all definitions – definition of the most valuable sacral art that is related to religion. Influential factors in this art are briefly explained in the continuation of this paper, such as position of an artist as a creator of a piece of art (or a mediator in creation), as well as the process of shaping it. Finally, the role, main objectives and the creative act of sacral art in an intellectual's thinking are analysed. A framework of five tables that represent objectives of sacral art that can be criterion for position and value of sacral art piece in this field has been presented, taking into consideration the fact that value of every thing can be seen on the basis of its significance in terms of achieving its objectives.

Keywords: religious art, sacred art, traditional art, spiritual art.